

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASLARDAN EL ÖRGÜSÜ ÇORAPLAR: GÖLOVA YÖRESİ ÖRNEĞİ¹

HAND-KNITTED SOCKS ONE OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: EXAMPLE OF GÖLOVA REGION

Hülya Kaynar²

ÖZ

Tüm dünyada halk kültürünün ihmal edilmesi ile kültürel zenginliğin ortadan kalkması olasılığı karşısında UNESCO somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesini imzalamıştır. Anadolu'da örücülük, işleme, dokuma gibi Türk el sanatlarının bir arada kullanıldığı ve Türk motifleri işlenerek oluşturulan giyim kuşam, her bölgede, her yörede kendine has özelliklerle çeşitlilik göstermektedir. Bu yörelerden biri de Sivas'tır.

Bu araştırmada, somut olmayan kültürel mirasın korunması ve belgelenecek gelecek kuşaklara aktarılması amacı ile Sivas ili Gölova yöresi geleneksel kıyafetlerinin bir parçası olan çoraplar incelenmiştir. Çoraplarda kullanılan malzeme ve teknik özelliklerin yanında çoraplara adını veren, kullanım yerini ve biçimini belirleyen çorap motiflerinin anlamları günümüzde ki örnekleri üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır. Çorapların uzun çorap, tozluk ve çamurluk olarak üç farklı modelde örüldüğü, desen olarak; acur, çengelli kurt, çam kozası, kuşgözü, elibelinde, sinek, atmış akıl yetmiş fikir, küpe, iğbaşı, koçbaşı, analıkızlı, bacaklı motiflerinin kullanıldığı ve en çok beyaz, siyah, kırmızı ve yeşil renklerin tercih edildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Gölova, Çorap, Motif.

ABSTRACT

In the face of the possibility that the cultural richness will be abandoned with the ignorance of the folk culture all over the world, UNESCO has signed a contract to protect the intangible cultural heritage. In Anatolia, knitting art is one of the handicrafts that are located in the intangible cultural heritage. Socks made with knitting art have an important place among the local clothes which have unique characteristics in every region.

In this research, socks, which are a part of Sivas province traditional clothes, have been examined with the aim of preserving and documenting intangible cultural heritage and transferring it to future generations. In addition to the materials and technical specifications used in socks, the meaning of the sock motifs which give the name to socks and determine the shape and location of the socks have been tried to be explained on the current examples. The socks are made in three different models as "uzun çorap", "tozluk" and "çamurluk"; white, black, red, and green colors were preferred, with motifs such as "acur", "çengelli kurt", "çam kozası", "kuşgözü",

¹ Başvuru tarihi: 24.01.2017 - Kabul tarihi: 29.07.2017.

² Öğr. Gör. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi SMYO, El Sanatları Bölümü, Sivas, hkaynar@cumhuriyet.edu.tr.

"elibeline", "sinek", "atmış akıl yetmiş fikir", "küpe", "iğbaşı", "koçbaşı", "analıkızlı" and "bacaklı".

Keywords: Sivas, Gölova, Socks, Motifs.

1. Giriş

İnsanoğlu ilkel dönemlerden beri barınma, yeme içme, giyim ve korunma amaçlı temel ihtiyaçlarını karşılayan ürünler üretmişler ayrıca bu ürünleri desen ve motiflerle süsleyerek ürünün kimlik kazanmasını sağlamışlardır. Farklı yörelerde yaşayan toplumlar kendi özelliklerini yansıtan motiflerden oluşan damga ve imleri oluşturup, değişik ürünlerde bu motifleri kullanarak aidiyet duygusu geliştirilmiştir. Böylece her ülkenin, şehrin hatta köylerin gelenek göreneklerine göre geliştirdikleri, kendi coğrafi işaretlerini oluşturabilecek ürünler ve süslemeler oluşmuştur. Bu ürünler arasında süslemeye en yatkın olanlardan biride yöresel kıyafetlerdir. Kıyafetler desen ve motiflerle süslenerek hem sanatsal özellikler kazandırılmış, hem de sözsüz iletişim aracı olarak mesaj verme amacıyla kullanılmıştır.

Türk yöresel kıyafetlerini genel olarak içlik, üstlük, dizlik ve örme çorap olmak üzere dört grup altında toplamak mümkün olsa da kıyafetler; yörenin iklimi ve coğrafi özellikleri gelenekleri, kültür birikimleri, bölgenin komşuluk durumları, yörede yaşayan farklı etnik gruplar ve sosyoekonomik yapıya bağlı olarak yöresel farklılıklar göstermektedir. Burada ki farklılıklar parça çeşidinden daha çok süsleme özelliklerindeki değişikliklerle ön plana çıkmaktadır.

Anadolu da giyim kuşam, her bölgede kendine has özelliklerle çeşitlilik göstermektedir. Bu yörelerden biri de Sivas'tır. Sivas yöresinde kadın kıyafetleri: gömlek (köynek), iç dış saya, şalvar, entere (fistan), yelek, üçetek, kuşak, önlük, cepken, fes, alınlık, almalı, baş makinası, yazma, pullu, çarık, gümüş kemer, hamaylı, bilezik, sakalduluk ve çoraptan oluşmaktadır (Sivas Kadın Kıyafetleri, 2016). Çoraplar yöresel kıyafetlerin en göz alıcı vazgeçilmez parçalarındandır.

Giyim kuşamı tamamlayan pamuk veya ipekten örülmüş, uzun veya kısa konçlu ayak giyeceğine çorap denilmektedir (Şimşek'ten akt. Karaman vd., 2016:218).

Sadece el örgüsü çorapların giyildiği devirde, Türk çorapları üzerinde güzel örgü desenleri taşımışlardır. Bu desenler hem Görselleri, hem de kullanılan renklerin ahengi, örgüsü ne kadar kaba da olsa, o çoraplara sanat değeri katmıştır (Koçu, 1967:80).

Yörede halen yapılan el sanatlarından dantel, işleme, çorap ve patik, çeşitli tekniklerde yapılmış yazma ve havlu kenarları çeyiz sandıklarının vazgeçilmez parçalarıdır. Hammadde olarak lif işleyen el sanatlarından şiş örücülüğü içerisinde yer alan çorap ve patikler yöreye özgü desenlerle örülmektedir.

Örücülük el ve makine olarak ikiye ayrılmakta, el örücülüğü kullanılan araca göre, şiş, tığ, iğne, mekik, firkete örücülüğü olarak sınıflandırılmaktadır. Şiş örücülüğü ile üretilen ve geleneksel nitelik taşıyan çorap örücülüğünün başlangıcı çok eskilere dayanmaktadır. En eski çorap örneklerinden biri Yale Üniversitesinin Suriye'de yaptığı araştırmalarda Araplara ait konçlu çoraptır (Akpınarlı ve Ortaç, 2009:639). Türklere ait ilk tarihi belgeler Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur. M.Ö. 7-8. Yüzyıllar arasında Orta Asya'da yaşayan Hunlara ait Pazırık 2. Kurganındaki bulgular arasında konç kısmı koç boynuzu motifleri ile süslü yün çoraplar Milattan öncelere dayanan Türk örgü sanatının varlığını da kanıtlamaktadır (Diyarbakirli, 1972:116). Çorap; başlık, konç, bileklik, topuk, taban ve burun olmak üzere altı aşamada örülmektedir. Çorapların renginden, biçiminden veya motiflerinden yola çıkılarak yapılmış sınıflamalar vardır (Barışta, 1986:875-879).

El örgüsü çorapları özelliklerine göre şöyle sınıflandırabiliriz;

Kullanım amacına göre: gündelik çoraplar kadın, erkek ve çocuk ölçülerinde; tören çorapları, çeyiz çorapları, gelin ve damat çorapları, yol çorapları, asker çorapları, oynaş, güreş v.b. çoraplar.

Kullanılan araca göre: beş şiş ile yapılan çoraplar, iki şiş ve tığ ile yapılan çoraplar

Kullanılan gerece göre; tiftik çoraplar, tüylü çoraplar, yün çoraplar, pamuk çoraplar, çift ipli çoraplar, tek ipli çoraplar.

Kullanılan örgü tekniğine göre: düz örgü çoraplar, ajurlu çoraplar(delik işli), desenli çoraplardır.

Kullanılan bezeme türüne göre: Geometrik, bitkisel, figürlü, nesneli, sembolik (anlam yüklü) bezemeler.

Kullanılan kompozisyon şekline göre: Yatay, dikey, verrev, bütün yüzeye yayılan (serpme) vb. sınıflandırılmaktadır (Akpınarlı, 2015:77-78).

Bu araştırmada, somut olmayan kültürel miraslardan biri olan çorapların korunması, belgelenerek gelecek kuşaklara aktarılması amacı ile Sivas ili Gölova yöresi geleneksel kıyafetlerinin bir parçası olan çoraplar incelenmiştir. Çoraplara adını veren, kullanım yerini ve biçimini belirleyen çorap motiflerinin anlamları günümüzdeki örnekleri üzerinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Sivas yöresi çorapları ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Gölova çorapları yerinde incelenmiş, fotoğraflar ve video çekimiyle belgelenmiş, ayrıca çorap ören, Rahime Özdemir (1945), Nebahat Bayram (1954) ve Dürdane Soylu (1955) isimli 3 kadınla görüşülerek bilgiler toplanmıştır. Her yaş grubuna göre ve motif olarak farklılık gösteren 11 çorap üzerinde inceleme yapılmıştır. Çorapların hepsi beş şiş ile renkli yün ve orlon iplikler kullanılarak, uzun çorap, tozluk ya da çamurluk adı verilen ebatlarda örülmüştür. Çoraplar üzerinde bulunan motiflerin çizimleri yapılarak, yöresel anlamları araştırılmıştır.

Görsel 1. Gölova Kültür Sanat Evi, yöresel kıyafet giymiş manken ve koyungözü motifli çorap.

2. Sivas El Örgüsü Çorapların Özellikleri

Somut olmayan kültürel miras içerisinde yer alan giyim eşyaları, çevresel faktörlerin direkt etkisi olmasından dolayı bölgesel farklılıklar göstermektedir. Sivas ilinde bulunan diğer kültürel miras ürünlerinde olduğu gibi giyimde de bölgeye özgü farklı özellikler olduğu görülmüştür. Sivas bulunduğu konum itibarıyla yüksek rakımda yer almaktadır. Kışın çok soğuk, yazında genellikle serin iklime sahip olduğu için el örgüsü çorap, kırsal kesimde halen kullanılmaktadır.

Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk boyları, Türk ruhunu, Türk estetiğini yansıtan eserler meydana getirmiştir. Sivas halıları, kilimleri, çorapları, bıçakları, ağızlıkları vs. bunun en güzel örnekleridir (Özen, 2008:13).

1851 yılında Sivas'ın ağızlıkları ve yün çoraplarının çok ünlü olduğu, çoraplar, çevre köylerden gelen yünlerle örüldüğü, kaba olmalarına rağmen rengarenk ve ayakları çok sıcak tuttuğu, İstanbul'a mal götüren nakliyecilerin Sivas çoraplarından başka çorap giymedikleri belirtilmektedir (Mahiroğulları, 2001:88). Aynı dönemde Sivas'tan Halep'e, Musul'a, Diyarbakır ve Harput'a kadın ve erkek çorapları satıldığı ve yılda 500 bin çiftten az olmadığı bildirilmektedir (Özen, 2008:15).

Sivas el sanatları içerisinde çorap örücülüğü önemli bir yer almaktadır. Sivas ili ve ilçelerinde üretilen çoraplar desen ve motif açısından farklılıklar göstermektedir.

Sivas el örgüsü çorapların düz renkleri genellikle beyaz, siyah, devetüyü ve koyu kahverengidir. Renkli ve nakışlı çorapların nakış motiflerinin her yörede ayrı ayrı isimleri vardır. “Çakmak, çuluk burnu, çember, çarkifelek, ceylan, ejderha, elifbe, eliböğründe, kazayağı, bülbül gözü, koyungözü, koçboynuzu, horozibiği, deveboynu gönül çengeli, kız nazı, pençe, perçem, muska, minare, selvi” gibi yüzlerce isim bulunmaktadır (Özen, 2008:149). Çoraplar bu motiflerden biri veya birkaçı seçilerek, çorabı giyecek kimsenin durumuna, yaşına, hatta ruh haline göre örülmektedir (Koçu, 1967:80). Genellikle kadınlar duygularını dile getiremedikleri zaman, bunları çeşitli nakışlarla açığa vurmuşlardır. Çeşme başında su doldurma bahanesiyle sohbet etme imkânı bulan kadınların giydiği çorapların nakışlarına bakarak, o kadının sosyal hayatı ve duygularını anlamak mümkündür. Kadının evli-bekâr ya da dul olduğu, çocuksuz olduğu, oğlunun bulunup bulunmadığı gibi sosyal statüsü ile ilgili bilgiler, bugün artık antika olan bu çoraplardan ve nakışlardan öğrenilmekteydi (Acar, 2010:11).

Türk süslemesinin zenginliği motif çeşitlerinin bolluğu ve motiflerindeki estetik yapı Sivas çoraplarında da kendini göstermektedir. Sivas'ın geleneksel kültürünün bir parçası olan el örgüsü çoraplarda anlamı ne olursa olsun motifler teknikten dolayı geometrik Görsellerden meydana gelmiştir. Yörede tespit edilen motiflerde aynı isimde farklı biçimlendirmeler görülebilmektedir, kuş ayağı, kuş kanadı, boncuk, elma, deli kıvrım gibi (Akpınarlı ve Ortaç, 2009:645).

Yörede çoraplar örme tekniği, kullanım yeri ve amacına göre sınıflandırılarak isimlendirilmiştir. Ökçelerine göre; gâvur, sivri ve ters ökçeli çoraplar, Burunlarına göre; kundura burunlu ve sivri burunlu çoraplar, Kullanımına göre; gündelik çoraplar, dolak, tek ipli çoraplar, çift ipli yün

çoraplar, filik çoraplar, lastikli çoraplar, dizgeler, Özel olanlar; çeyiz çorapları, asker çorapları, oynaş çorapları, töre çorapları, damat ve sağdıç çorapları, yol çorapları, gelin çorabı, güreş çorabı, tüylü çoraplar vb. isimlerle sınıflandırmak mümkündür (Kuzucular, 1976).

3. Gölova El Örgüsü Çorapların Özellikleri

Kapalı bir toplum olma özelliğini korumuş olan yörede, bireyler örf ve adetleri gereği, duygu ve düşüncelerini konuşarak değil, başlarına taktıkları yazmalar ya da giydikleri çoraplar gibi fiziksel yöntemlerle ifade edebilmişlerdir. Özellikle çoraplar, kadın erkek her yaştan, tüm bireyler için farklı anlamlar taşımaktadır. Aile reisi, yaşlı- genç, bekar- evli, çocuklu, dul vb. toplumsal statülerinin yanında öfkeli, sevinçli, üzgün olma gibi duygularını da motifler sayesinde dile getirmişlerdir.

Tüm yörelerde olduğu gibi, Gölova'da da kırsal kesim nüfusu giderek azalmaktadır. Özellikle köyler büyük oranda göç vermekte, nüfus yazlık ve kışlık olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Büyük şehirlere okumak için giden gençler, iş bulup yerleşmişlerdir. Birçok köyde nüfusun çok az kısmı kışın oturmakta, diğerleri ise, yazları yaylamak amacıyla gelmektedir. Kış nüfusu, evini terk etmek istemeyen yaşlılardan oluşmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen kaynak kişiler (1,2,3), gençken çorap ördüklerini, şimdi sağlık nedenlerinden dolayı eskisi gibi öremediklerini ifade etmişlerdir. Çorap örnekleri eskiden kalma sandıklarda bulunan çeyizlik çoraplardan oluşturmaktadır.

Yörede yetişen koyunlardan kırılan yünler, kilimlik, kazaklık/çoraplık yün ve yatak yorgan doldurmak üzere ayrılırlar. En kaliteli ince yünler, kazak/çorap örmek için seçilmektedir. Daha sonra yöreden toplanan bitkilerle boyanmaktadırlar. En çok yöresel deyimiyile kökü yapış yapış olan bitki (yapışkan otu), kökü kırmızıya çalan kızıl ağnik-eğnik diye adlandırılan (havaciva) bitkisi, kök boya bitkisi ceviz ve soğan kabuğu boyama işleminde kullanılmaktadır. Boyamalar yapılırken içine taş boya ya da kara boya olarak

adlandırılan hazır boya katıldığı ifade edilmiştir. İpler eğrilip boyandıktan sonra kelep halinde asılarak kurutulur. İpliğin eğrilmesi, boyanması ve örülmesi yörede kadınlar tarafından yapılmaktadır.

Geçmişte çok canlı olan çorap örücülüğü günümüzde kaybolmaya yüz tutmuştur. Doğanşar, Zara, Hafik, İmranlı ilçelerinde bu el sanatı halen sürdürülmektedir. Genellikle beş şiş ile örülür ve hemen her çorapta en az beş renk ip bulunur. Çorapların örülmesine “Burun” kısmından başlanır ve “boğaz” a doğru ilerler. En son olarak “Topuk” kısmı örülür. Çorabın bitiminde boğazına “Bağcık” denilen örme bir bağ atılır (Acar, 2010:11).

Gölova yöresinde üretilen çorapları, örülme biçimi ve kullanılan yerler göz önüne alınarak üç kısımda sınıflandırılmak mümkündür.

a. Uzun çoraplar: Renkli iplerle üzerine nakış konularak yapılan çoraplardır. Uzunlukları dize kadardır. Gölova adetlerine göre, diğer yörelerden farklı olarak, uzun ve nakışlı çorapları yalnızca kadınların giydiği belirtilmiştir. Bu çoraplar daha çok çeyizlik çorap olarak adlandırılmaktadır. Yöresel deyimleriyle en yiğit, en baba gelinin çeyizinde en az 35 çift el örgüsü yün çorabı bulunmak zorundadır. Çeyizlik çoraplar ise nakışlarına göre isimlendirilmekte ve nakışlar çorabın kullanım yerini belirlemektedir. Uzun çoraplara “boğaz” denilen lastik kısmı örülmez, çorap düz olarak bitirilir ve en üst kısmına ip geçirilerek “bağcık” la bağlanır. İpin ucuna püskül takılarak süslenmektedir.

b. Tozluk: Taban kısmı örülmeden boru şeklinde, sadece boğaz kısmı örülerek yapılan çoraba “Tozluk” denilmektedir. Ayak topuğundan, diz dibine kadar yapılmaktadır. Taban kısmı olmadığı için tabansız tozluk da denilmektedir. Tozluğun bilekten yukarı sıyırılmasını önlemek için, ayak topuğunun alt kısmına gelecek Görselde bir bant örülmektedir. Tozluklarda, uzun çoraplara nazaran nakışlar daha sade olarak yapılmakta, motifler ara ara konulmaktadır. Yörede sadece erkekler giyer. Özellikle ava giden erkekler,

kışın dağlarda kara batarak yürümektedirler. Bu yüzden bir nevi çizme görevi gören tozluklar giyilir.

Tozluk yapılırken, örülme işleminden sonra çoraplardan farklı olarak kalıba koyma işlemi uygulanır. Koyunlar kırıldıktan sonra, saf kuzu yünleri, özel olarak tozluk örmek için ayrılır, Bu yünler eğirildikten sonra boyanır ve beş şişe örülür. Tozluk örme işlemi tamamlandıktan sonra sıcak ve sabunlu suyla yıkanır ve ıslak halde iken özel yapılan kalıplara geçirilir. Ceviz ağacından yapılan oymalı, süslü tozluk kalıplarının ucunda halkası vardır. Kalıplara bir çift çorabın aynı anda geçirildiği söylenmektedir. Çorapların uzunluğu kadar olan tahta kalıbın ortası kalın uçları incedir. Bacağın şeklini alacak Görselde oyulmuş kalıplardır. Ayrıca üzerine, sanatkârlar tarafından oyularak desen işlenmiştir. Islak çoraplar kalıba geçirildikten sonra, peteklik denen, arı kovanlarının asıldığı sıcak bölmelere asılarak, kurutulup Görsel alması sağlanır. Kuruyan tozluk sertleşir ve kalıbın şeklini alarak çizme görüntüsünü almaktadır. Burada amaç, yünün keçeleşmesini sağlamaktır. Keçeleşmenin kolaylaşması içinde ince kuzu yünleri tercih edilir. Keçeleşen yünün içerisinde bulunan hava boşlukları sıklaştığı için, vücut ısısının çorabın içinde kalması sağlanır. Isı yalıtımı sayesinde çorap daha sıcak tutacaktır. Tozluklar bir nevi çizme görevi gördükleri için dış giyim olarak kullanılmaktadır. Tozluğun altına ise, kısa yün çorap giyilmektedir.

Görsel 2. Tozluk, Gölova Kültür Evi Atatürk pantolonu ve pantolondan detay.

Gölova'da tozluk giymek için eskiden özel pantolonlar diktirilmekteydi. Paçaları dar ve düğmeli, üst kısmı daha geniş olan bu pantolonlara yörede "İngiliz pantolonu" ya da "Atatürk pantolonu" adı verilmektedir (Görsel 2). Tüm erkekler bu pantolondan giydiği için yörede bulunan terziler tarafından dikilmektedir. Şu anda bu işi yapan bir tek terzinin kaldığı söylenmektedir. Tozluk ve çamurluk birlikte giyildiğinde, kar işlemez, ayağı sağlam (sıcak) tutar denmektedir. Gölova'da erkekler, dize kadar çorap giymedikleri için uzun çorap giyenlerin bölgeyle komşu olan illerden gelen misafirler olduğu anlaşılmaktadır.

c. Çamurluk: Tozluğun altına kısa yün çorap giyilir bu çoraba "çamurluk" adı verilmektedir. Çamurluğun üzerine tozluk çekilmektedir. Çamurluk genellikle beyaz boyasız yünden örülür fakat karışık renkte örülenleri de vardır. Tozlukla birlikte kullanıldığı için sadece erkekler giymektedir.

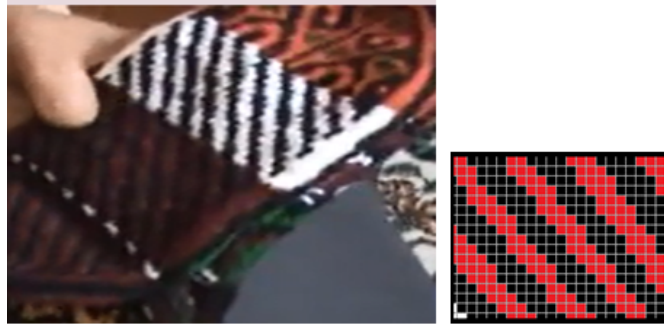
Gölova el örgüsü çoraplarının motifleri incelendiğinde;

Çoraplarda kullanılan motif ve semboller kültürel görevler üstlenmiştir. Bunlar; çorabı giyenin ait olduğu toplumu ve köyünü yansıtır, kullanılan renk ve motifler dinsel, büyüsel inanmaları içerdiğinden giyen bireyin korunduğuna inanılmaktadır. Sosyal ve medeni durumu belirler, kıymetli hediye sayılır, toplumda yaşanan ve unutulmayan olayları anlatmaktadır. Ayrıca çoraplarda kullanılan motifler, hayatın doğum, evlenme, ölüm gibi çeşitli devrelerini de yansıtmaktadır (Akpınarlı ve Ortaç, 2009:644).

Kaynak kişiler; Rahime Özdemir (Gölova 1945), Nebahat Bayram (1954) ve Dürdane Soylu (1955) ile yapılan görüşmeler sonucunda incelenen 11 adet çorap örneğinin motif özellikleri, kullanım alanı ve cinsiyetlerine göre dağılımı tablo 1'de verilmiştir. Tablo1 Akpınarlı (2015:87)'e göre düzenlenmiştir. Araştırmada yer alan çorapların fotoğrafları ve çoraplarda kullanılan motiflerin desenleri Görsel 3-13'de verilmiştir.

Tablo 1. Gölova çoraplarının konu, kullanım alanı ve cinsiyete göre dağılımı.

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
KONU	Sembolik			X	X	X	X		X		X	
	Figürlü	X										
	Geometrik			X	X	X		X		X		X
	Bitkisel		X									
KULLANIM ALANI	Meslek		X									
	Düğün					X	X					
	Günlük	X		X	X			X	X	X	X	X
CİNSİYET	Çocuk											X
	Kadın			X	X			X		X	X	
	Erkek	X	X			X	X		X			

Görsel 3. Acurlu çorap tabanı örneği ve "Acur"motifi.

Görsel3'te görüldüğü gibi, yörede bütün çorapların tabanları hemen hemen aynı Görselde yapılır. İki ayrı renkteki iplik aynı anda yürütülerek örülür. Kaydırmalı olarak sırayla örülen iplerden oluşan şekle "Acur" motifi adı verilmekte, bu işleme ise "dokurcun" adı verilmektedir. İki ip birlikte örüldüğü için çorap tabanı daha kalın ve daha sağlam olmaktadır.

Görsel 4. Erkek çorabı ve "çengelli kurt" motifi.

Örnek No:1, Görsel 4'de görülen Çengelli kurt çorabı, ismini "Çengelli kurt" nakışından almaktadır. Motif yatay olarak, renk uyumuna göre tüm

çorap yüzeyine uygulanır. Bu motifozlukta örüldüğünde ise tüm yüzeye değil, ara ara ve tek renk üzerine uygulanmaktadır. Kurt motifinin yörede güç, kuvvet ve korunma amaçlı kullanıldığı söylenmektedir. Motif içerisine konulan nokta veya çizgiler ise, o motifin anlamını zenginleştirmek için kullanılmaktadır. Çengelli kurt motifi ava giderken giyilen tozluğa konulmuş ise, Avcının güçlü kuvvetli olduğu anlamındadır. Motifin iki ucundaki küçük üçgenler ise, av hayvanlarını temsil etmekte, avcının avının bereketli geçtiği anlamını taşımaktadır.

Bu motif Zara yöresinde sade olarak kullanılır. İçi ve kenarları boştur, “deveboynu” olarak adlandırılır. Giyen erkeğin evine, yuvasına bağlılığını ifade eder (Acar, 2010:22).

Görsel 5. Ava giden erkek çorabı ve “Çam Kozası” Motifi.

Örnek No:2, Görsel 5’te görülen motif hem çam kozasına hem de çam ağacına benzetilmektedir. Çorabın boğazı lastikli örüldüğü zaman, tersine çevrilerek de giyilmektedir. Bu işleme yörede “Şeşon” denmektedir. Genç kız çeyizinde mutlaka bulunmaktadır. Çam kozası motifli çorapta canlı renkler kullanılmaz, koyu çam ormanını anımsatan renkler özellikle seçilerek yapılmıştır. Ormana ava giden erkeklerin giydiği bir çoraptır. Yöre Karadeniz bölgesine yakın olduğu için çam ormanından etkilenecek yapıldığı düşünülmektedir. Çam kozası motifi yörede bolluk ve bereket anlamına gelmektedir.

Görsel 6. Yaşlı kadın çorap örnekleri ve “kuşgözü (serçe gözü), eli belinde, sinek” motifleri.

Örnek No:3-4, Görsel 6’da, kuş/serçe gözü motifleriyle işlenmiş olan çorabın burun kısmı elibelinde motifiyle Örnek 5’te ise çengel motifi ile süslenmiştir. Dolgu olarak ise sinek motifi kullanılmıştır. Elibelinde motifine kilim motifi de denmektedir. Kuşgözü motifi yörede çok yapılır, göze benzeyen küçük üçgenlerden oluşur. Motif aralarına acur deseni atılmıştır. Uzun olduğu için kadın çorabıdır. Genellikle yaşlı kadınlar tercih eder. Gelinlerin çeyizinde mutlaka bulunur, nakışı zor olduğu için ağırlığı olan bir çoraptır ve kayınvalideye armağan edilir. Kuşgözü/serçegözü motifi; kayınvalidenin ya da giyen kadının, çok çocuklu, geniş bir aileye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Elibelinde motifi de, kuşgözü motifini tamamlayacak Görsele doğurgan kadın anlamındadır. Sinek motifi ise bereket anlamında kullanılmaktadır.

Görsel 7. Damat çorabı ve “Atmış akıl yetmiş fikir” motifi.

Örnek No:5, Görsel 7’de görüldüğü gibi, damat çorapları süt beyaz renginde ve uzun olarak yapılmaktadır. Kızların çeyizinde mutlaka olmak

zorundadır. Oğlan evinden çağırma yapıldıktan sonra, damat sinisi,(bohçası)içine konulan çoraplar ve diğer eşyalar, sağdıç tarafından teslim alınarak damat evine götürülür. Damat çorabına genellikle ” atmış akıl yetmiş fikir” motifi konulur. Çorabın ortasına saat zinciri motifi ile süsleme yapılır. “Atmış akıl, yetmiş fikir” motifinin anlamı; damadın, akıllı fikirli, söz sahibi az konuşan fakat sözü dinlenen bir kişi olmasını dilemektir. Ergenlikten erliğe geçen erkek evladı, artık aile reisidir, saygın bir kişilik ve ağırbaşlılık tavrı takınmalıdır. Ayrıca damat çoraplarına çok delikli, çok nakışlı motifler asla işlenmez. Bu nakışları giyerse damadın aklının delik olacağına inanılır.

Görsel 8. Sağdıç çorabı ve “İncili küpe” motifi.

Örnek No:6, İncili küpe motifi, neşe, sevinç anlamında kullanılır (Görsel 8). Düğünün coşkusunu yansıtmaktadır. Sağdıçın görevi düğündeki bütün etkinlikleri kontrol etmektir. Savduç (sağdıç) çorabı ise kısa olarak beyaz renkte örülür

Damat ve sağdıç çoraplarının rengi, koyundan kırıldığı gibi krem, sarımsı beyaz olarak kullanılmaz. Bu çorapların ipleri örülmeden önce beyazlaştırılır. İplikler akşamdan ıslatılır, bembeyaz olana kadar suda bekletilir. Gölova’da var olan sodalı gölün kenarında göl suyunun kurumasiyla oluşan ve “Çorak” denilen tuza benzeyen madde alınır ve yünlerin ağartılmasında kullanılır.

Görsel 9. İğbaşı desenli çorap örneği ve "İğbaşı" motifi.

Örnek No: 7, Görsel 9'da görülen "İğ başı"motifi, iğ başına benzetilmektedir. İğ başı yörede demirciler tarafından ipi tutması için yapılan bir araçtır. İğ başı motifi bir nevi çengel görevi gören bir alete benzetilmektedir. Çengel ise uğur anlamında kullanılır. Kısmeti çeksin, bolluk bereket getirsin anlamına da gelmektedir.

Bu motif Gölova'da çoraba uzunlamasına uygulanır. Diğer yörelerde çorabın enine, sıra sıra uygulanmış ve çok renkli örneklerine rastlanmıştır. Anlam olarak da farklıdır. Hem kadın hem erkek çorabına uygulanabilir.

Zara'da baca demiri olarak adlandırılır. Gelin kızın gittiği evin bacasının tütmesi, ailesinin mutlu bir Görselde çoğalması anlamında kullanılır (Acar, 2010:14).

Görsel 10. Erkek çorabı ve "Koçbaşı" motifi.

Örnek No:8, Görsel 10'da "Koçbaşı motifli" çorabın topuk kısmına küpeli motif uygulanmıştır. Aralarda dolgu olarak kuşgözü motif kullanılmıştır. Yörede evli kadınlar ya da erkek evladı olan gelinler giyer. Koçboynuzu motifi güç kuvvet, yiğitlik anlamında kullanılır. Kadının yalnız olmadığı, korunduğu manasına da gelmektedir. Genç kız çeyizinde mutlaka

bulunmak zorundadır. Damat sinisi hazırlanırken kayınbabaya ve kayınbiraderlere de koçbaşı motifli kısa çoraplardan götürmek adettendir. Bu çoraplara Sivas yöresinde “törelük”, “okuntuluk”, adı da verilmektedir.

Görsel 11. Analıkızlı çorabı ve “analıkızlı” motifi.

Örnek No: 9, Görsel 11’de görülen “Analıkızlı” motifindeki baklava dilimlerinin içi, üçgen şeklinde muskalarla doldurulmuştur. Büyük baklava ve içindeki küçük motiflerden dolayı bu ismi almıştır. Muskaların içinde nokta var ise giyen genç kızın başı bağlı (sözlü ya da nişanlı) olduğu anlamına gelmektedir. Muskaların içi örnekteki gibi boşsa, kalbi boş, bekâr anlamındadır. Kırmızı rengin ağırlıkta olması, giyen genç kızın evlilik çağına geldiğini ve evlilik beklentisi içinde olduğu anlamına da gelmektedir.

Görsel 12. Genç kız çorabı ve” küpeli” motifi.

Örnek No:10, Görsel 12’de “Küpeli” motifi, sallanan küpeye benzetilerek örülmüştür. Mutlu, sağlıklı evlilik çağına gelmiş genç kızlar giyer. Evlenme isteğini dile getirmektedir. Yörede mutlu evliliği olan genç gelinlerde giymektedir. Genellikle çok renkli örülür

Görsel 13. Genç-çocuk çorabı “Bacaklı/Ateş böceği” motifi.

Örnek No: 11, Görsel 13'te daha önceleri “bacaklı” olarak adlandırılan motif, günümüzde “ateş böceği” olarak da adlandırılmaktadır. Kırmızı dikdörtgen kutuları birleştiren baklava dilimi şeklindeki çizgiler böceğin bacakları gibi algılandığı için bu isimle anılmaktadır. Şans, uğur getirdiğine inanılır. Daha çok gençler ve çocuklar için örülür.

4. Sonuç

Türk el sanatlarının, süsleme unsuru olan motiflerin zenginliği Gölova çoraplarında da kendini göstermiştir. Yörede tespit edilen bazı motiflerin başka yörelerde de, farklı isimlerle ve farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Fakat birçok motifin ve özellikle çorapların kullanılış Görsellerinin yöreye özgü olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen çorapların motif özelliklerine konu olarak bakıldığında en çok geometrik desenli çorapların, ikinci olarak sembolik motifli çorapların, en az bitkisel ve figürlü motiflerin tercih edildiği görülmektedir. Çorapların çoğunluğu günlük kullanım amaçlı yapılmıştır, bir örnek meslek grubu, iki örnekte (damat ve sağdıç) düğünde giyilen çoraplardan oluşmaktadır. Örnekler her yaş grubu ve her cinsiyeti temsil edecek Görselde seçilmiştir. Yörede kullanılan motifler; acurlu, çengelli kurt, çam kozası, kuşgözü (serçegözü), eli belinde, sinek, atmış akıl yetmiş fikir, saat kordonu, incili küpe, iğbaşı, koçbaşı, analıkızlı, küpeli, bacaklı-ateşböceği olarak isimlendirilmiştir. Kullanılan motifler giyen kişinin cinsiyetine, yaşına, konumuna göre seçilmektedir.

Tarihi binlerce yıl ötesine dayanan yerleşim birimleri şu anda küçük bir köy konumunda bile olsa mutlaka geçmişinden izler taşımaktadır. Hayvansal liflerle örülen çorap, patik vb. ürünlerin biyolojik olarak uzun süre korunması mümkün olmadığı için zamana karşı dayanamayıp yok olmalarına rağmen, üzerlerindeki motifler ve desenler, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılmıştır. Kültürel hazine değeri taşıyan yöresel motifleri ve sembolleri, tescillemenin önemi ortadadır. Günümüzde kitle iletişim araçları sayesinde her türlü sanat eserini paylaşmak ve tanıtmak çok kolay hale geldiği için kültürler birbirinden etkilenerek kültürler arası yozlaşmalara neden olmaktadır. Her yörenin kendi geleneksel özelliklerini ve kültürel mirasını koruyabilmek için o yöreye ait bilgi ve belgelerin kayıt altına alınması önem taşımaktadır.

Kaynakça

Acar, İ. H., (2010). **Zara'da Çorapların Dili**, Zara Haber-Zara Ajans, İstanbul.

Akpınarlı, F., Ortaç, H. S., (2009). "Sivas El Örgüsü Çorapların Motif ve Kompozisyon Özellikleri", **Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu (27-30 Ekim 2008) Bildiri Kitabı**, s.639, Sivas.

Akpınarlı, F., (2015). "Anadolu'da El Örgüsü çorapların Coğrafi Dağılımı", **8. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, (24-27 Ekim 2013), Kültürel Miras Bildirileri-I**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s.77-78, 87, Ankara.

Barışta, H. Ö., (1986). "Türk El Sanatlarında El Örgüsü Çoraplar", **Erdem**, Türk Tarih Kurumu Basımevi Cilt:2, Sayı:6, s.875-879, Ankara.

Diyarbakirli, N., (1972). **Hun Sanatı**, İstanbul.

Koçu, E. R., (1967). **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, Sümerbank Yayınları, Ankara.

Kuzucular, E., (1977). "Şarkışla'da Kilim ve Kilimcilik", **Sivas Folkloru**, Sayı: 49, s.19-26, Sivas.

Mahiroğulları, A., (2001). **Seyyahların Gözüyle Sivas**, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.

Özen, K., (2008). **Sivas Yöresi Geleneksel El Sanatları**, Kitabevi 347, İstanbul.

Sivas Kadın Kıyafetleri, (2016).
<http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Geleneksel%20Sivas%20Kad%C4%B1n%20K%C4%>, Erişim tarihi: 02.07.2016.

Karaman, G., vd., (2016). “Çorum-Sungurlu Yöresi Aşağı Fındıklı Köyü Geleneksel Kadın Kıyafetlerinde Renklerin Dili Üzerine Bir İnceleme”, **Karadeniz Dergisi**, Sayı:32, s.210-222.

Kaynak Kişiler

1. Rahime Özdemir (d.1945), Gölova, 13.07.2015 tarihli görüşme.
2. Nebahat Bayram (d.1954), Gölova'da emekli öğretmen, halk bilimi araştırmacısı. 1.05.2015 ile 29.08.2015 arası yapılan görüşmeler ve 13.06.2010 tarihli fotoğraf ve video çekimlerinden yararlanılmıştır.
3. Dürdane Soylu (d.1955), Gölova, 14.08.2015 tarihli görüşme.